

PERCEPCE NEÚSPĚCHU U STUDENTŮ, KTEŘÍ NAPODRUHÉ NESLOŽÍ MATURITU: KDO ZA TO MŮŽE?

PERCEPTION OF FAILURE IN STUDENTS WHO FAIL THE LEAVING EXAM AT THEIR SECOND ATTEMPT: WHOSE FAULT IS IT?

Katarína Rozvadská¹, Petr Novotný¹

¹ Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Příspěvek prezentuje narativní analýzu percepce neúspěchu u maturitní zkoušky identifikované v životních příbězích maturantů. Retrospektivní rozhovory s informanty (n=26), kteří minimálně dvakrát neuspěli u maturitní zkoušky v letech 2018 a 2019, byly realizované na podzim 2020. Výsledky jsou příspěvkem do širší diskuze o nucených odchodech ze vzdělávání, v zahraničních výzkumech označovaných jako push-out, a v českém kontextu přispívají k aktuálním výzkumům vnímané akademické marnosti u žáků a vnímaných přesvědčení učitelů o žácích ve středoškolském studiu.

Klíčová slova: vnímání neúspěchu, přesvědčení učitelů, akademická marnost, push-out

Abstract

The paper presents a narrative analysis of the perception of failure in the graduation exam [matura] identified in graduates' life stories. Retrospective interviews with informants (n=26), who failed the graduation exam at least twice in 2018 and 2019, were conducted in autumn 2020. The results contribute to the broader discussion on forced early school leaving (push-out), and in the Czech context, they contribute to current research on perceived academic futility in pupils and teachers' beliefs of high school students.

Keywords: perception of failure, teachers' beliefs, academic futility, push-out

1 Úvod

Studenti, kteří opouštějí vzdělání bez kvalifikace, jsou dlouhotrvajícím problémem sekundárního vzdělávání (Van Houtte & Demanet, 2016). Po opakovaném neúspěšném složení maturitní zkoušky zůstávají čeští studenti maturitních oborů i po absolvování 4. ročníku střední školy se základním vzděláním. V případě těchto studentů, kteří v důsledku neúspěchu u maturitní zkoušky vypadnou ze vzdělávacího systému až na samém konci středního vzdělávání, je ohrožena jejich víra, že jsou schopni řádně a úspěšně fungovat ve vzdělávacím systému (Straková & Simonová, 2020) a tím i jejich další vzdělávací dráha.

2 Teorie

Výzkumy ukazují, že u středoškoláků, kteří mají potíže v angažování se ve škole, vzniká větší pravděpodobnost akademického neúspěchu, drop-outu a negativních psychosociálních důsledků (Archambault et al., 2009; Wang & Holcombe, 2010). Feldman et al. (2017) ale zároveň upozorňují, že u většiny studentů předčasně ukončujících své studium, nelze jednoznačně tvrdit, že všichni jsou studijně neangažovaní. Do kategorie *drop-outu* spadají i studenti, kteří se nerozhodli odejít ze své školy na základě dobrovolného rozhodnutí, nebo kteří byli institucionální nastavením politiky a dalších sociálních tlaků z něj vypuzeni (Luna & Revilla, 2013). Tento jev bývá označován jako push-out. Podle některých autorů zejména v odborném vzdělávání ovlivňují záměr studentů předčasně ukončit své studium především přesvědčení a úsudky učitelů o učenlivosti těchto studentů, a to bez ohledu na celkovou vnímanou podporu učitelů a pocit akademické marnosti u těchto studentů (Van Houtte & Demanet, 2016).

3 Metodologie výzkumu

Výzkum byl realizován prostřednictvím hloubkového kvalitativního šetření, kterého cílem bylo empirické zjištění percepce neúspěchu u maturitní zkoušky prostřednictvím nestrukturované biografické narace informantů. Biografické rozhovory začínaly vstupním narativním zadáním (Rosenthal, 2004), po kterém následovala volná narace informanta. Poté byly kladeny interní narativní otázky vycházející z narace a následně pro doplnění nezmiňovaných oblastí

externí předpřipravené otázky. Narativní rozhovory v délce 45–120 min. proběhly s 26 studenty, kteří maturovali v roce 2018 a 2019. Získaná data byla analyzována metodou narativní analýzy jednotlivých životních příběhů těchto informantů, přičemž ke každému z příběhů bylo přistupováno jako k celistvé jednotce analýzy (Clandinin & Connelly, 2000).

4 Výsledky

Narativní analýza identifikovala tři základní linie v životních příbězích, které se vážou k percepci neúspěchu u maturitní zkoušky. První linie směřuje k samotnému průběhu zkoušky a celý příběh je následně uzpůsoben tomu, že problém je viděn výhradně v maturitní zkoušce. Tyto příběhy pracují s racionalizací, kdy se daný informant nepovažuje za neúspěšného: úspěšné hodnocení mu uteklo „jenom“ o bod nebo by zkoušku zvládl, kdyby na ni bylo více času. Další informanti jdou v racionalizaci neúspěchu ve své vzdělávací dráze hlouběji, a vidí problém ve škole. Tento druhý typ příběhů pak vypovídá buď o pociťované odělenosti maturity a vzdělávacího obsahu na střední škole nebo poukazuje přímo na vnímané odrazování učitelů od maturitní zkoušky. Poslední typ příběhů hledá problém v informantovi samém. Objevují se v něm racionalizace těžkostí s učením („nelezlo mi to do hlavy“) nebo vnímání, že není v silách informanta dostát požadavkům okolí o tom, jaký by měl být.

5 Závěry a diskuse

Ve dvou ze tří typů příběhů je důvod neúspěchu identifikován na straně vzdělávacího systému, kdy se maturanti cítí školou nebo podobou maturitní zkoušky ze vzdělávání vytlačeni (pushed-out). Zároveň se v druhém typu narativů objevuje učitelské odrazování od složení maturity už od počátku studia na střední škole. Ukazuje se tedy, že přesvědčení učitelů o žácích (Houtte & Demanet, 2016) se následně odráží v jejich percepci neúspěchu a v průběhu celé jejich vzdělávací dráhy. Třetí identifikovaný typ narativů je více spojen se sebepojetím studentů a vlastní sebereflexí, ale rovněž se v něm objevuje pocit akademické marnosti v podobě vnímané nemožnosti dostát požadavkům okolí. Tato zjištění poukazují na roli akademické marnosti a učitelských přesvědčení o studentech nejenom v oblasti průběžných vzdělávacích výsledků žáků v českém středním školství,

jak jej u akademické marnosti potvrdily Straková a Simonová (2020), ale i na závěrečnou maturitní zkoušku a potažmo celou vzdělávací dráhu.

Poděkování

Príspevek vznikl v rámci projektu č. CZ.02. 3. 68/0.0/0.0/19_076/0016377 Životní dráhy neúspěšných maturantů a maturantek.

6 Literatura

- Archambault, I., Janosz, M., Fallu, J. S., & Pagani, L. S. (2009). Student engagement and its relationship with early high school dropout. *Journal of adolescence*, 32(3), 651–670.
- Clandinin, D. J., & Connelly, F. M. (2000). *Narrative inquiry: Experience and story in qualitative research*. Jossey-Bass.
- Feldman, D. L., Smith, A. T., & Waxman, B. L. (2017). *“Why We Drop Out”: Understanding and Disrupting Student Pathways to Leaving School*. Teachers College Press.
- Luna, N., & Revilla, A. T. (2013). Understanding Latina/o school pushout: Experiences of students who left school before graduating. *Journal of Latinos and Education*, 12(1), 22–37.
- Rosenthal, G. (2004). Biographical research. In C. Seale, Gobo, G., Gubrium, J. F. & Silverman, D. (Eds), *Qualitative Research Practice* (pp. 48–64). Sage
- Straková, J., & Simonová, J. (2020). Vztah akademické marnosti a výsledků žáků: různé mechanismy pro matematiku a čtenářskou gramotnost. *Studia Paedagogica*, 25(3), 43–67.
- Van Houtte, M., & Demanet, J. (2016). Teachers’ beliefs about students, and the intention of students to drop out of secondary education in Flanders. *Teaching and Teacher Education*, 54, 117–127.
- Wang, M. T., & Holcombe, R. (2010). Adolescents’ perceptions of school environment, engagement, and academic achievement in middle school. *American educational research journal*, 47(3), 633–662.